

Оцінювати знання з літератури через тести — це жаливо. Та все ж, ЗНО принесло позитив у моє життя, адже змусило мене прочитати український літературний канон. До моїх читацьких уподобань більшої мірою належать творчі шукання митців Червоного ренесансу, і саме через це до «Мартина Борулі» підійшов я з боку «міста». Власне, не лише через це — покоління за поколінням українських пасіонаріїв, від тих, хто ввійшов у революцію не в ті двері і зустрівся на перехресній станції, і аж до тих, хто з'явиться на світ завтра, переймаються проблемою демонтажу стереотипу сільсько-козацькості української культури. Саме через це деякі епізоди «Мартина Борулі» сприймаються болісно.

Підготовка до ЗНО вимагає запам'ятовування та механічного відтворення цитат героїв. І коли я бездумно ставлю хрестик в ґратки, поєднуючи *«Краще жить на світі щасливим мужиком, ніж нещасним паном — це всяке знає»* з Марисею, я відчуваю що, Карпенко-Карий звертається до «Наталки Полтавки» та її *«Знайся кінь з конем, а віл з волом / шукайте собі, добродію, в гóроді панночки»*. Іншими словами, блокування соціальних ліфтів. Не дивно, що до цього звертається Котляревський: було б безґрунтовно очікувати інакшого сприйняття світу від масона та автора «Пісні на Новий 1805 год пану нашому і батьку князю Олексію Борисовичу Куракіну». Проте, між Котляревським та Тобілевичем майже століття часу і це викликає запитання. Одне з них — чи вважав Карпенко-Карий за необхідне залишати українськість ізольованою у сільській резервації? Для відповіді — слід звернути увагу на літературний процес того періоду та відбиття «міста» у ньому не як топосу, а радше як соціального феномену, проаналізувати ідейне спрямування авторів-сучасників театру корифеїв.

Безумовно, місто як тло починає мандрувати текстами ще з часів української школи російської літератури (В. Наріжний, О. Сомов, М. Гоголь). Місто ескізно промальовує Квітка у російськомовному творі «Пан Халявский». Що ж до близьких та далеких сучасників Карпенка, безумовно слід згадати творчість Нечуя, що, незважаючи на ласість письменника до натуралістичних замальовок зеленої зелені гаїв Поросся, наповнена також міськими сюжетами (за міські я вважаю ті, що поза містом неможливі). У двох творах — «На Кожум'яках» та «Хмари» — автор дає досить контрастне бачення взаємодії українського культурного коду та міста. У першому напівдраматичному кроці до радянського блокбастеру, Нечуй акцентує увагу на тому, що український міщанин жодним чином не відрізняється від українського селянина. І як тільки він стає на шлях (квазі?)урбанізації, неодмінно втрачає власну ідентичність і стає покручем. «Жах який! — так і хочеться сказати від усвідомлення ідейного спрямування твору. — Це ж якої тоді Нечуй жив у Києві, і яким чином на фото Громади з'явилася така купа людей і, власне, Нечуй?». На це питання він відповідає у творі, що хронологічно з'явився дещо раніше за міщанську комедію на 5 дій — у романі «Хмари». Хоч і тут не обійшлося без романтичних замальовок широкими концентричними рухами, особливо на початку роману, які навіть «Кієвлянін» не зміг оминати та залишив позитивний коментар. Однак письменник поглиблює дискурс міста та стверджує, що українство у місті можливе, але лише частково: любовна колізія, коли герой другого покоління не в змозі створити щасливу сім'ю з міщанкою, проте успішно святкує весілля з селянкою-українкою. Відповідно, тут любовна лінія займає весь об'єм та слугує ідейним наповнювачем. (можливо, автор має певну рацію, адже Радюк — хлопман/хіпстер і апіорі не сприймає масовість)

Зрозуміло, що іронічне висміювання жителів міста — не самоціль, проте воно має місце у «Мартині Борулі». Як і в «На кожум'яках», Степан підпадає під впливи кітч-культури міста і стає покручем. Можливо, це через те, що, за висловом Ростислава Семківа, «з драмою у нас драма»? Проте не можна не відзначити певну документальність покладену в основу предмета висміювання:

Степан. Чого нам скучать? У нас є біліярд, **бульвар** чудесний, панночок скільки хочеш: у неділю **бульвар** ними цвіте, мов маком всіяний... А то збереться компанія, та поїдемо на Сугаклей, варимо кашу, ловимо рибу, печеруємо раки ілі запиваємо трехпробною і співаємо крам-бамбулі! Карпенко-Карий виводить **бульвар** як локус міського простору. Це відповідає дійсності: «І я пам'ятаю, наприклад, що на та-кім тлі дуже вирізнявся один учень — син псаломщика з такого «великого» міста, як Могилів-Подільський. Він ходив завжди чистенько одягнений, причесаний, у боковій кишенці постійно носив гребінець і маленьке зеркальце, а вечорами, коли хлопці, лягаючи, розповідали перед сном байки, він розказував нам, бурсакам, як живуть люди по містах. виявилось, що вони "цілий день ходять по **бульвару**, а вечером читають романи"» (В. Приходько «Під сонцем Поділля Ч.1»), «Але пролетаріят, що по всій землі збудує міста-сади, не так дивиться на тебе, **о Бульваре! Ти, о Бульваре**, його сад, його ресторан, його бібліотека, його літній клуб, його капела, його академія» («Харків, Харків, де твої бульвари?», «УЖ», 1929, №03).

Хай там як, та не покидає мене почуття абсурдності всієї цієї ситуації. «Мартина Борулю» ставили трупи українські та співчутливі — факт. Ставили в містах — факт. Ці вистави відвідувала українофільська аудиторія — факт. То чи не виникало в них когнітивного дисонансу при спогляданні досить кумедного Степана, що за короткий час став на шлях виродження та асиміляції? Безумовно, частину з української пасіонарності в містах становили вихідці з села, ці самі Степани. Безумовно, їм треба було так само асимілюватися та носити маски, аби не бути підозрюваними у мазепинстві. Сміятися з себе?

Твір досить цікавий, багатоплановий. Однак, на мою думку, нині йому, як і багатьом іншим творам, не місце у шкільній програмі. Слід вже розрізняти літературу та історію літератури. Навряд чи цей твір був до вподоби, наприклад, представникам роду Харитоненків, та й всім тим, хто не вважав за потрібне назавжди заховати себе та своїх нащадків у селі. Дайош психологічну Європу!